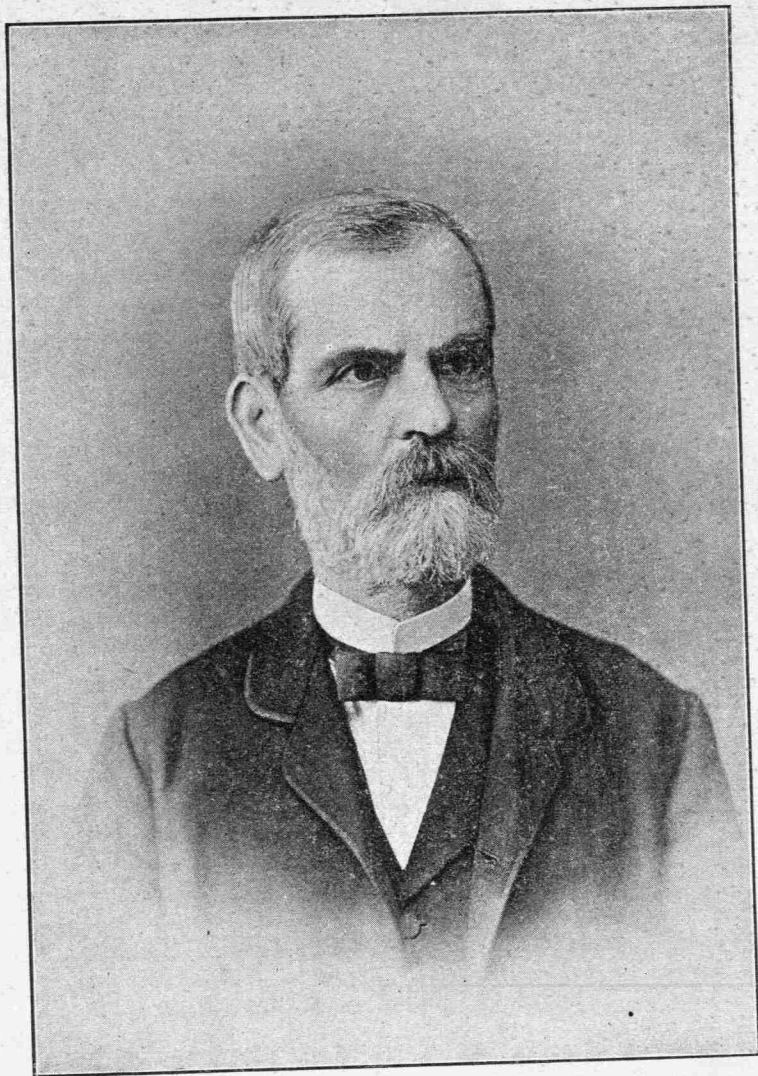

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΥΛΛΑΣ

« Ἀνδρεία τῆς ψυχῆς ὑψηλότετη, εἶπε κάποιος θαυμαστός τοῦ νεωτέρου Κόσμου φιλόσοφος, εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ποῦ ἀναγνωρίζει ἐς τὸν ἑαυτοῦ

Dei.» Καὶ ἂν ἡ Ἱστορία ὄχι ὀλίγα προσφέρει παραδείγματα ἀνθρώπων ποῦ μέσα ἐς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς ἀνέβηκαν γιὰ ὀλίγαις στιγμαῖς ἐς τὴν

του τὸ κράτος τοῦ ἀπολύτου νόμου καὶ τῆς Ἰδέας καὶ βλέπει ἐς αὐτὸ τὸ πλήρωμα καὶ ὄχι τὴν παραβίασι τῆς ἐλευθερίας του· συναίσθησις καὶ πράξις, ποῦ ὠνόμασεν ὁ Σπινόζας amor intellectualis

ὑψηλὴ τούτη θέσι, πολὺ συχνὸι ὅμως δὲν εἶναι οἱ ὠραῖοι καὶ θαυμαστοὶ χαρακτήρες, ποῦ μαγεμένοι ἀπὸ τὸ κάλλος μιᾶς ὠρισμένης Ἰδέας ἀφιέρωσαν ἢ κάποτε κ' ἐθυσίασαν ὅλα ἐς αὐτὴ τὴν

αγάπη τους μένοντας σχεδόν αδιάκοπα εις τούτο τὸ ὕψος.

Μία παρόμοια σταθερὴ καὶ ἀτάραχην ὄψιν ἐνόησε βίου σχεδόν ὀλοκλήρου ἀφωσιωμένου ἔς τὴν λατρεία τῆς Ἰδέας, ποῦ εἶναι ἢ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ψυχῆς μας, παρουσιάζει ἔς τὴν χησιμὴν Ἱστορίαν μας καὶ ὡς σήμερον ἡ σεβαστὴ μορφή τοῦ Ἰακώβου Πολυλά, ὅχι μόνον ἔς τὴν φιλολογικὴν του θέσιν, ποῦ τόσο θαυμαστά ἐχαρακτήρισεν ὁ κ. Παλαμᾶς εἰς τὸ ἄρθρον του *Τὸ Ἔργον τοῦ Κριτικοῦ*, ἀλλὰ, γιὰ ὅσους εὐτύχησαν νὰ γνωρίσουν ὄλο τὸ πλάτος τῆς ἐνεργείας του, καὶ ἔς τὴν πολιτικὴν καὶ ἰδιωτικὴν τῆς ζωῆς του.

Ἐγεννήθη ὁ Πολυλάς εἰς τὴν Κέρκυρα τὴν 7 Φεβρουαρίου τοῦ 1826, ἀπὸ εὐγενικὴν οἰκογένειαν ἀποκαταστημένην, ὡς φαίνεται, παλαιόθεν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τιμίους γονεῖς του με σέβας ἀναφέρεται πάντοτε ἀπ' ὅσους τὴν ἐγνωρίσαν ἢ μητέρα του, δέσποινα ἐξαιρετικῶς μορφωμένη καὶ ἔς τὰ γράμματα καὶ ἔς τὸ ἦθος, ποῦ ἀγαποῦσε θερμὰ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν κ' ἐπαίξει, μόνη τότε, καὶ τὴν ἄρπα γλυκύτατα. Καὶ φαίνεται ἀπ' αὐτὴν νὰ ἐκληρονόμησε ὁ νέος Ἰακώβος τὴν πρώην τρυφερὴν του εὐαισθησίαν πρὸς τὰ κάλλη τῆς Τέχνης, καθὼς ἀπὸ τοὺς προγόνους του τὴ σεμνὴ σοβαρότητα τοῦ ἦθους καὶ τοῦ στοχασμοῦ τὴν ἐμβριθείαν. Μικρὸς καὶ ἀνήλικος ἔχασε τὸν πατέρα του κ' ἔμεινε καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς του με μόνην τὴν φιλόσοφον φροντίδα τῆς μητέρας, ποῦ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐμπνέῃ ἔς τὰ τέκνα τῆς τὴν ἀγάπην τοῦ Καλοῦ καὶ τῆς Ὁραιότητος. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς τοῦ νέου Ἰακώβου δὲν θὰ ἐπαίρναν ἴσως τὸν δρόμον ποῦ ἐπῆραν, ἂν δὲν ἔστειλεν ἡ Πρόνοια ἔς τὴν Κέρκυραν ἔς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὸν ἐξοχὸν ὕμνωδὸν τῆς ἐλευθερίας μας, ποῦ ἐγνωρίσ' εὐθύς τὰ ἐξαιρετικὰ του χαρίσματα κ' ἐγένινεν ἄλλος φιλόσοφος πατέρας του καὶ πνευματικὸς εὐεργέτης.

Ὁ Πολυλάς ἄρχισε νὰ συναναστρέφεται με τὸν Σολωμὸν πολὺ νέος, ὅταν ἐκείνο τὸ πνεῦμα ἦταν ἀκόμη ἔς τὴν ἀκμὴ τῆς «ζωντανῆς του ζωῆς.» Πόσο βαθειὰν ἐντύπωσιν ἄφιναν ἔς τὴν καρδίαν καὶ ἔς τὸν νοῦν τοῦ ἐνθουσιασμένου νέου ἡ θαυμαστὴ καὶ πάντοτε ὑψηλὴ ὀμιλία τοῦ μεγάλου καὶ ἐναρέτου ἀνδρός καὶ πόσο τὸ μέγα εὐτύχημα αὐτῆς τῆς φιλίας ἐκεντούσε τὴ φυσικὴ φιλομάθεια καὶ τὸν ζῆλον του γιὰ τὴν ποίησιν, ἀρκετὰ μαρτυροῦν τὰ σωζόμενα γράμματά του ἀπὸ τὴν Νεάπολιν πρὸς τὸν σοφὸν Ἑλληνιστὴ καὶ ἐγκάρδιον φίλον του Κάρλο Μάνεση¹ ποῦ εἶχε καὶ αὐτὸς τὴν ἀξιοζήλευτην τύχην νὰ γνωρίζῃ τὸν ἐξοχὸν ἄνδρα.

(1) Συχνὰ μνημονεύουν αὐτὰ τὰ γράμματα «τὴν ὑψηλὴν διάθεσιν ποῦ αἰσθάνεται ὅσο μένει κἀνεὶς σιμὰ τοῦ ἔς τὰς συγχρόταις εὐτυχισμέναις ὥραις, ὅταν κάθῃ κίνημα, κάθῃ λόγος τοῦ μεγάλου ἀνδρός εἶναι ἓνα πλάσμα ποῦ φανερόνεται με δύναμιν καὶ με τάξιν.»

Ἐμείνει ὁ Πολυλάς ἔς τὴν Νεάπολιν, γιὰ τὴν ὑγείαν τῆς ἀγαπητῆς του συμβίας, ἀπὸ τὰ 1852 με μικρὴν διακοπὴν ὡς τὰ 1854, καὶ εἶναι ὠραῖον νὰ βλέπῃς εἰς αὐτὰ τὰ πολύτιμα γράμματα πῶς μέσα ἔς τὴν ἄπειρον θλίψιν, ποῦ τοῦ γεννοῦσεν αὐτὴ ἡ περίστασις τῆς μακρονῆς ἀσθενείας τῆς, ἡ αἰσθαντικὴ ἀλλὰ καὶ δυνατὴ του ψυχῆ εὗρισκε παρηγορίαν καὶ γαλήνην ἔς τὴν θερμὴν λατρείαν τῆς ποιήσεως, ἔς τὴν ποθητὴν ἐνθύμησιν τοῦ ἐξόχου του φίλου, εἰς τὸ βαθὺ καὶ μέγα του αἰσθηματῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πολυλάς ἀπὸ τότε ἐγνωρίζε κατὰ βάθος τὰς πρώταις τῆς Εὐρώπης φιλολογίαις, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐμελετοῦσε τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Ἠλᾶτωνα, τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Θουκυδίδην, ἐσύνθετε πρωτότυπους στίχους ὠραίους, κ' ἐμετάφραζε τοὺς Τεχνίταις τοῦ Σίλλερ, τὴν Περιδιάβασιν τοῦ ἰδίου, ἓνα Ἐλεγείον τοῦ Μάτισον καὶ τὴν Τρικυμίαν τοῦ Σέικσπηρ.

Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἂν καὶ ἔλαβε τὸ δυστύχημα τοῦ θανάτου τῆς ἀκριβοῦς του συμβίας, ἐξηκολούθησε ἡσυχὰ τὰς μελέταις του συναναστρεφόμενος πάντοτε τὸν Σολωμὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι ἐμπνεόμενοι ἀπ' αὐτὸν ἐκαλλιεργοῦσαν τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν. Τὸν ὠραῖον κύκλον τοῦ Σολωμοῦ ἐσηματίζαν τότε νέοι ἄγνοι καὶ θερμοί ἐρασταὶ τῶν γραμμάτων, ὁ Μαρκορᾶς, ὁ Τυπάλδος, ὁ Κουαρτάνος, ὁ Μάνεσης, ὁ Μανουῖσος, ἄλλοι σοφοὶ ἄνδρες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καὶ ἐξοχοὶ ξένοι, καθὼς ὁ Ἰταλὸς Ρεγάλδης, ὁ Δαλματὸς Θωμαζέος καὶ ἄλλοι, ἀλλὰ κἀνέναν ἴσως δὲν ἔδεσε μ' αὐτὸν δεσμὸς τόσο στενός, ὅσο τὸν Πολυλά. Προσεκτικώτερος ἴσως ἀπ' ὅλους τὸν ἀκολούθησε αὐτὸς εἰς ὅλα τὰ στάδια ποῦ ἐπέρασε ὁ νοῦς του ὡς νὰ φθάσῃ ἔς τὴν ὑψηλότατην θέσιν τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων, καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ θερμότητος φίλος ποῦ με ὑπομονὴν καὶ ἀγάπην ἀκούραστη ἐμετάφραζε τοῦ Σολωμοῦ τὰ Αἰσθητικὰ συγγράμματα τοῦ Σίλλερ, πολλὰ ποιήματα τοῦ Γκαίτε καὶ τὴν Φαινομενολογίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἐγγέλου.¹ Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα, ὀλίγον πρὶν ἀφήσῃ τὸν κόσμον ὁ Σολωμὸς, ἔδειχνε πρώτη φορά ὁ Πολυλάς εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν πλαστικὴν καὶ τὴν κριτικὴν δύναμιν του ἔς τὴν Τρικυμίαν καὶ ἔς τὴν σεμνὴν καὶ ὠραίαν Μελέτην ποῦ τὴν συνᾶδεν.

Τὸ 1857, ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὁ Πολυλάς ἐξηγοῦσε ἔς τὸ συγκινημένον κοινὸν τῆς Κερκύρας τὸν πόνον του με τὰ ἀκόλουθα ἄπλα καὶ περιεκτικώτατα λόγια :

«Προχθὲς ἐπαρᾶδωσε τὸ πνεῦμα ὁ Κομ. Διονύσιος Σολωμὸς. Ποῖον ἀνθρώπον ἔχασεν ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, ἡ ἀνθρωπότης ὅλη, ἀρκετὰ καὶ μόνον τὸ δείχνουν ἡ εὐαγγελικὴ ζωὴ του καὶ τὰ ποιητικὰ του ἔργα, ὥστε κάθῃ εἰκόμισις των εἰς αὐτὴ τὴν στιγμήν ἤθελε εἶναι περιττή. Ἀλλὰ πε-

1 Προλεγ. "Ἐκθ. Σολωμοῦ. Σελ. λε'.

ριττό δὲν εἶναι εἰς τὸ βαρὺ πένθος, ποῦ ἐπλημύρισε ταῖς καρδίαις τῶν κατοίκων τῆς Κερκύρας, — ὅπου ὁ ἀείμνηστος ἐπέρασε τὸ ἄθος τῆς χαριτωμένης ζωῆς του, καὶ εἶδε ἄχ! μόλις εἰς τὰ χαράματα ταῖς γαλιηναῖς ἡμέραις τῆς γεροντικῆς ἡλικίας, ὅπου μὲ ὑπομονὴ καὶ πίστιν ἀσάλευτη ἔς τὴν ἀλήθεια ὠρίμαζε τοὺς γλυκοὺς καρπούς τοῦ νοός του, ὅπου τέλος ἀφινόντάς μας εἰς τὰ δάκρυα ἀναπαύθηκε μὲς τὰ βᾶθη ἐκείνου τοῦ νοητοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου προαισθανότου τὰ μυστήρια, καὶ ὅπου, καθὼς ὁ ἴδιος εἶπε καὶ ἔς ταῖς ὑστεραῖς ἡμέραις τῆς σκληρῆς ἀσθενείας του, ὁ ἄνθρωπος βλέπει ὅλο τὸ Ἄληθές, — δὲν εἶναι ὄχι: περιττὸ νὰ προσφέρῃ καὶ ὁ ἐλάχιστος μία μαρτυρία τῆς ἀγάπης, ποῦ ἐκεῖνος εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ἐμπνεύσῃ καὶ ἔς τὴν πλέον ἀναίσθητη ψυχὴ μὲ τὸ ἀγγελικὸ του ἦθος ὡς νὰ εἶχε τόση δύναμις ἢ φλογερὴ του καρδιά, ὥστε ν' ἀναστήσῃ καὶ τὰ νεκρωμένα αἰσθήματα ἔς τὰ ξένα στήθη. Αὐτός, ὅπου εἶχε τὴν ἀρετὴν, ποῦ εἶναι τὸ στεφάνι τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὴ γλυκεῖα ταπεινοφροσύνη, τόσο ἀληθινή, ὥστε ἐστόμονε τὸ πικρὸ δόντι τοῦ φθόνου, αὐτός, ἀπ' ἐκεῖ ὅπου εἶναι, βέβαια δέχεται μ' εὐγνωμοσύνη τοὺς στεναγμοὺς μας, καθὼς μὲ τρυφερὴ συγκίνησι: ἐδεχότου ζώντας μεταξύ μας τὸ χαιρέτισμα του μικρότερου ἀνθρώπου. Ἡ Κέρκυρα ποῦ ἐχάρη εἰκοσιοκτῶ χρόνους τὴ σεβαστὴ τούτην Ἰπαρξί, ἔχει τὸ πικρὸ προνόμιον νὰ βλέπῃ σιμὰ ἔς τὸ πένθος ποῦ σκεπάζει ὅλη τὴν Ἑλληνικὴ γῆ, τὸ χάσμα ποῦ ἀφίνει ἔς τοὺς κόλπους τῆς ὀθανάτου τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, τοῦ πλούσιου εὐεργέτη, τοῦ θερμοῦ φίλου, καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ μόνον, τοῦτος ὁ τόπος — τοῦ ὁποίου μικρὴ παρηγορία ἀπομένει ἢ μεγάλη αὐτῆ καὶ ἀξιοφθόνητη δόξα ὅτι τὸν ἐδιάλεξε δευτέρη πατρίδα του, λέγοντας συχνὰ ἐδῶ θ' ἀφήσω τὰ κόκκαλά μου, — ἡ Κέρκυρα μόνη δύναται: νὰ ξέρῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ πόσο τέλεια εἰς τὸν Μεγάλον ἄνδρα ποῦ κλαίμε, ἐφαρμόζοντο οἱ ἀκόλουθοι στίχοι του:

Κι' ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλέ, κι' ἂν γιὰ τὴν κεφαλὴν σου κρῖνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ Ἥλιος, δῶρο δὲν ἔχουμε γιὰ σέ καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
"Ὀμορφος κόσμος ἠθικός ἀγγελικὰ πλασμένος.»

Πόση ἀλήθεια αἰσθήματος μέσα ἔς τὴν ἀπλὴν αὐτὴν ἔκφρασι τοῦ βαθύτερου πόνου! Πῶς μέσα ἔς τὴν ἀγνὴν σεμνότητα τούτου τοῦ λόγου, ποῦ θαρρεῖς δὲν θέλει: παρὰ μόνον οἱ ὀλίγοι καὶ ἐκλεκτοὶ νὰ νοήσουν τί κρύβει ἔς τὸ βάθος του, πῶς διαφαίνεται ἡ ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις, ὄχι: ἔς τὸ πρόσωπο μόνον τοῦ φίλου, ἀλλὰ ἔς ταῖς ἰδέαις ποῦ ἐκεῖνος ἐνσάρκονε, ἔς τὴ βαθύτερη σημασίαν τῆς μεγάλης ἐκείνης ψυχῆς, ποῦ αὐτός ἐμελλε τόσο κατὰ καὶ τόσο θερμὰ νὰ παραστήσῃ ὀλίγο ἀργότερα ἔς τὴν ὑψηλὴν εἰκόνα τῶν Προλεγομένων του, μνημεῖο ποῦ θὰ ζῆσῃ ἀλησμόνητο βέβαια,

ὅσο καὶ τοῦ αἰοιδίου φίλου του οἱ ἀθάνατοι στίχοι.

Ὁ Πολυλάς εἶχε δεχθῆ ἑνωρῖς ἔς τὴν ψυχὴν του τὸ μέγα ἐθνικὸν αἰσθημα, ποῦ ἦταν ἡ ψυχὴ τῶν γενναιοτέρων στίχων τοῦ Σολωμοῦ, ἡ καρδιά τῆς καρδιᾶς τοῦ μεγάλου βλαστοῦ τῆς Ζακύνθου. Ἡ Ἑλληνικὴ ἰδέα, ποῦ οἱ στίχοι ἐκεῖνοι εἶχαν εἰκονίσῃ εἰς ὅλο τὸ ἀθάνατο φῶς τῆς, εἶχεν εὖρη ἀντίλαλο ἔς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας. Ἡ ψυχὴ του εἶχε ἀπὸ χρόνια ποθήσῃ νὰ χυθῆ ἔς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅταν ἡ ὦρα ἐφαινότου πῶς εἶχε σημάνη, ὅταν τὰ ἴδια χεῖλη τῶν ξένων, ὡς μίαν ὑστερινὴν δοκιμὴν τοῦ φρονήματος τῶν Ἑπτανήσιων, ἐπρόφεραν τὴν πρότασι τῆς Ἐνώσεως, ὁ Πολυλάς μὲ ἀνδρική σταθερότητα, μὲ πύρινην εὐγλωττία, μὲ αἰσθημα μέγα, μὲ σοφίαν ἀτίμητη, ἐπρόβαλ' εὐθύς ὁ ἀληθινὸς ἀρχηγὸς τοῦ γενναίου κινήματος, ὁ εἰλικρινέστατος, ὁ ἐντονώτατος ἐρμηνευτὴς τοῦ φρονήματος τοῦ Ἑλληνικωτάτου λαοῦ τῆς Κερκύρας. Ὁ Πολυλάς ἐγένινεν εὐθύς ἡ ψυχὴ τοῦ ἀείμνηστου συλλόγου τῆς Ἀναγεννήσεως, ποῦ ἀνάστησε, ποῦ ἔδωσε θάρρος καὶ δύναμις καὶ ὑψώσεν εἰς τὸ ἄκρο σημεῖο τῆς εὐγενείας τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ βαθὺς καὶ θερμώτατος λόγος του ἐσυνέργησε ἔς τὴν πραγματοποιήσῃ τοῦ γενναίου πόθου πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἠμποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε.

Τὰ ἀδιάκοπα ἐνθουσιαστικώτατα ἄρθρα του δὲν εἶχαν ὄχι ποσῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς κοινῆς ἐνεργείας. Ὅλα μεστὰ καὶ ζυμωμένα μὲ τὴν ἰδέαν καὶ τὸ αἰσθημα τὸ βαθύ, ποῦ ἤξευρ' ἐκεῖνος ν' ἀρπάξῃ μὲς ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, ἔθρεψαν κ' ἐμεγάλυναν τὴν καρδίαν τῆς σύγχρονης γενεᾶς καὶ ἄφησαν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐντύπωσις ζωντανῆ ποῦ δὲν σβύνεται. Καὶ ὁ Πολυλάς ἀγαπημένος τότε ἀπ' ὅλο τὸ μεγαλῆτερον μέρος τοῦ ἀληθινοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας γιὰ ὅσον καιρὸ ἢ περὶ καὶ ταπεινὴν πραγματικότης δὲν εἶχε κατορθώσῃ ἀκόμη νὰ μαράνη τὸ γενναῖο του αἰσθημα, ἐθεώρησε χρέος του νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ὠραῖον ἀγῶνα τῶν ἐθνικῶν ἰδεῶν καὶ τὸ ἔκαμε μ' ὅση δύναμις ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ μόνον ὁ ἅγιος πόθος τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπολήψεως τῆς πατρίδος, καὶ ἡ θερμὴ καὶ ἀσάλευτη πίστις του εἰς τὸ Μέλλον τοῦ Ἑθνους.

Σταθερὸς κ' ἐνεργητικώτατος καὶ τολμηρὸς καὶ ἀνδρείος καὶ ἄφοβος μέσα ἔς τὴν ἀπειρὴ φλόγα τῶν παθῶν, ποῦ ὁ ζωντανὸς λόγος του ἔτρεφε, ἐπολέμησε μὲ ὅλη τὴν ἀδάμαστη δύναμι καὶ ζωὴ τῆς νεότητος, καὶ δὲν ἐχαλάρωσε τὴν ἐνέργειαν παρὰ ὅταν, τὸ βαθύ του βλέμμα τὸν ἐβεβαίονε ποῦ ἐβασίλευαν πλέον ριζωμέναις ἔς τὴ συνείδησι τῶν συμπολιτῶν του ἡ γενναῖαις ἰδέαις του.

Ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ πέντε φοραῖς τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀντιπροσώπου τοῦ Ἑθνους, τὸ 1869, τὸ 1872, τὸ 1874, τὸ 1875

καὶ τὸ 1879, καὶ ὁ Πολυλάς ἐδειξε τὴν πατριωτικὴν του φροντίδα ὄχι μόνον γιὰ τὰ μερικὰ τοῦ τόπου του συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ μὲ γενικώτερο πνεῦμα ἐβγήκε θερμότετος ὑπέρμαχος καὶ αὐτὸς τῆς ἐθνικῆς ὑπολήψεως ὅσαις φοραῖς οἱ ξένοι ἐβιάσθησαν νὰ δείξουν ὅτι ὀλίγο τὴν σέβονται. Καὶ οἱ πρῶτοι πολιτικοὶ ἄνθρωποι τῆς Ἑλλάδος ἐγνώρισαν τὴν ἀξία του καὶ μὲ σέβας τὴν ἐμνημόνευσαν πάντοτε, καὶ μεταξὺ τούτων ὁ ἀοιδίμος Κουμουνδούρος ἔλεγε συχνὰ ἔς τοὺς φίλους του· «ὁ Πολυλάς εἶναι ἀξίος κύκλου πολὺ πλατυτέρου».

Μὲ τόσαις κοπιαστικώταταις πολιτικαῖς ἀσχολίαις ἀπίστευτο σχεδὸν φαίνεται πῶς ἐκατόρθωσε πάντοτε νὰ εὖρη καιρὸ καὶ ἡσυχαιὰ ὧραις γιὰ νὰ στρέφῃ τὸ πνεῦμα του γαληνὸ καὶ ἐλεύθερο ἔς τὴν λατρεία τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιστήμης, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ συνθέσῃ ἔργα τόσο μεγάλα, ὅσο εἶναι ἡ Ὀδύσεια ὅλη, δώδεκα ἀκόμη ἀνέκδοταις ραψωδίαις τῆς Ἰλιάδος, ὁ Ἀυλῆτος καὶ ἡ Αἰσθητικὴ του Μελέτη, καὶ ἄλλα μικρότερα. Αὐτὴ τὴν ἀδιάκοπη, ἀκούραστη καὶ πάντοτε ζωντανὴ καὶ ἀκοίμητη ἐνεργητικότητά του νοῦ του καὶ τῆς δυνατῆς του θελήσεως χαρακτηριστικώτατα παρουσιάζει ἡ ζηλευτὴ του συναναστροφή μὲ τοὺς φίλους του, πρόθυμος καθὼς εἶναι πάντοτε «ἄφθονα νὰ χαρίζῃ τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας του εἰς τὸν νοῦ καὶ ἔς τὴν καρδίαν ὅσων εὐτύχησαν νὰ τὸν πλησιάσουν»¹. Ἰδιώτης ἠθικός καὶ ἀγνός, καὶ τόσο φιλαλήθης καὶ τίμιος, ὥστε νὰ τιμᾷ καὶ ν' ἀναγνωρίζῃ πρῶτος τὰ καλὰ καὶ τῶν ἰδίων ἐχθρῶν του, φίλος ἀληθινὸς ποῦ ἀνάλεστος καὶ συχνὰ δίχως νὰ φαίνεται δὲν χάνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακινήσῃ ἔς τὴν πράξιν τοῦ Ἀγαθοῦ, γίνεται καὶ ἔγινεν αἷτιος τόσο καλοῦ καὶ τόσης τιμῆς τῆς πατρίδος, ὅσο ὀλίγοι ἴσως φαντάζονται. Καθὼς ὁ γραπτὸς του λόγος, ὁμοίως καὶ ἡ προφορικὴ ὁμιλία του εἶναι πάντοτε σεμνὴ καὶ ἀπλῆ, ἀλλὰ καὶ πάντοτε διαφανὴς καὶ γεμάτη πνευματικὴν οὐσίαν καὶ ὄχι ἄδεια ποτὲ ἀπὸ θέλγητρα καὶ ἀπ' ἐκείνη τὴν ἡσυχὴ γλυκομίλητη χάρι, ποῦ μόλις γνωρίζει καὶ μόλις δείχνει τὸν ἑαυτὸ τῆς. Καὶ ὅταν ἡ τὸ ὕψος τοῦ ἀντικειμένου τῆς ὁμιλίας ἢ κάποτε μία εὐγενικὴ ἀγανάκτησις σηκόνει τὸ ὕψος του καὶ σχεδὸν πνευματοποιεῖ τῆς φωνῆς του τὸν ἦχο, θαυμαστὴ εἶναι τότε ἡ ἐνέργεια ποῦ μεταδίδεται καὶ ἔς τοὺς ἄλλους, συχνὰ ἀνθρώπους ἀπλοῦς τοῦ λαοῦ, ἱκανοὺς ὅμως νὰ αἰσθανθοῦν τὸν ἠλεκτρισμὸν τοῦ ἀδόλου του λόγου καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀληθείας.

Διάφορα ἔργα του ἐκδομένα καὶ ἀνέκδοτα μᾶς ζωγραφίζουσι τὴν ἠθικὴν του φύσιν, ἀλλὰ τίποτε ἄλλο ἴσως δὲν γίνεται νὰ δείξῃ τόσο ὠραία τὴ λεπτή τῆς εὐγένεια, ὅσο ἡ πλάσις τοῦ ἀγγε-

λικοῦ χαρακτῆρος τῆς δυστυχισμένης Μαρίας εἰς τὸ ὠραῖο διήγημά του *Μικρὸ Λάθος*, ὅπου μὲ τόσο εὐγενικὴ φαντασία, μὲ τόσο αἰσθημα ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα του καὶ τὰ κάλλη τῆς ἐρμηνεύεται τὸ μαργαριτάρει ἐκείνου τοῦ Δάντη· *O dignitosa coscienza e netta, — come t'è picciol fallo amaro morso!*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΣ

Ἡ ΣΥΓΧΩΡΕΣΙΣ

Ὅτε ἐξ ἱεροῦ βωμόν, οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀφαιρέτεον τὸν ἔλεον. Φωκίω νοσ.
(Στοβ. Α' 31).

Ὁ Ὀ Αναστάσιος, γέρος ὀδοηγητῆρος, εὐρέθη νεκρὸς κάτω ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Σκοτεινῆς, ἕως μισὴν ὥραν μακρὰν ἀπὸ τὸ χωριὸν τοῦ ἀπὸ αὐτοῦ τὸν ἐσήκωσαν ἡ μονάκριβή του θυγατέρα Εἰρήνη, ἡ Ἐλένη ἀδελφὴ του, καὶ ὁ παλαιὸς του φίλος Χαράλαμπος· τὸν ἔφεραν εἰς τὸ σπίτι, καὶ τὸ πρῶν, ὅτι ἐβγήκε ὁ ἥλιος, τὸν ἔβγαλαν μὲ τὸν ἐφημέριον τῆς Εὐαγγελίστρας· κανένας χριστιανὸς δὲν ἀκολούθησε εἰς τὸ ξόδι, μόνος ὁ Χαράλαμπος καὶ ὁ ὑπηρέτης τῆς ἐκκλησίας· αὐτοὶ ἐβάστασαν τὸ ξυλοκρέββατο, καὶ αὐτοὶ τοῦ ἔσκαψαν τὸν λάκκον, μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καθὼς ἐγίνετο τότε καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν Κερκύρας καὶ εἰς τὴν πόλιν.

*

Ἐνα ἑσπέρας ὁ Χαράλαμπος ἐμπῆκε εἰς τὸ κρασοπωλεῖον τῆς γειτονίας του· ἐκάθοντο ἐκεῖ πέντ' ἔξι ἄνθρωποι· κ' ἔπιναν· ἐκαλησπέρισε, ἐπῆγε κ' ἐκάθισε εἰς μίαν ἄκρην, κ' ἐζήτησε ἕνα ποτῆρι κρασί.

Εὐρηκεν ὁμιλίαν ἀρχινισμένην καὶ ἐπρόσσεχε.
—...τὸ παιδί τοῦ Νικόλα, ὁ Χαριδημος, τώρα θὰ πάρῃ τὴν Εἰρήνην.

—Τὴν εἶχε προξενολογήσει· ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια· ἡ κόρη ἤθελε, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔστεργε ὁ πατέρας.

—Αὐτὸ ἤθελα νὰ εἰπῶ· ὅσο ἐζουσε ὁ Ἀναστάσιος, δὲν ἤμπροσθε νὰ γίνῃ ὁ γάμος· ἐκεῖνος ἐροβεῖτο νὰ κάμῃ γαμπρόν του τὸν Χαριδημον. εἶχε δανείσῃ τοῦ Νικόλα ὀλίγα τάλλαρα, κατόπι, μὲ διάφορα ἐπάνω εἰς τὰ διάφορα, μὲ ἔξοδα καὶ δικαστήρια, τὰ ἔκαμε πολλὰ καὶ τοῦ ἐπῆρε τὸ μοναχὸν τοῦ ἀμπέλι καὶ τὸ σπίτι.

—Ὅχι, καλότυχε, τὸ σπίτι· τὸ ἔχει ὀλοένα ὁ Χαριδημος.

—Ναῖσκε, τοῦ τὸ ἄφησε, ὄχι ὅμως ἀπὸ καλοσύνη του· ὁ δύστηνος ὁ Νικόλας ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ τοῦ πλερόνη ἐσοδικῶς ἕνα βαρέλι λάδι γι' αὐτὸ τὸ παλιόσπιτο.

—Σὰν ἡ πέτρα εἰς νὰ ἐβγαζαν λάδι!

—Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐδέχθηκε ὁ παμπόνηρος

¹ Προλεγ. Ἐκδόσεως Σολωμοῦ. Σελ. λε'.